
THE GHOST READER

VIKTOR IVANČIĆ

Namjera mi je ovdje govoriti istinu i samo istinu, a kako bih drukčije i mogao s ovim štipaljka-
ma i žicama na prstima desne ruke, prikačen na de-
tektor laži, mada to i nije poligraf kakvoga sam viđao
u filmovima iz nedavne starine, nego snop tankih
zelenih i crnih žica što od mojih prstiju vodi u po-
kretno računalo, tako da sam ja sam neka vrsta pro-
dužetka te polivalentne sprave, uređaj ima uvid u
stanje mojih unutrašnjih organa i treptaja, prati
promjene i vibracije u mojim nervima, koji su mo-
žda također snop zelenih i crnih žica ukoliko sebe
promatram kao pokretnu biološku mašinu, iako sa-
da sjedim nepomičan i rado bih si rukavom obrisao
izdajničke graške znoja na čelu, u ekran pokretnog
računala udubljena je gospođa s bogatim slojem pu-
dera na licu, reklo bi se da ima nekih stotinjak kila,
ili malo više, ona sa mnom ne komunicira nego me
ima na uvidu, da tako kažem, registrira prilike u
mom žičanom sustavu, statična je i tusta kao filoden-
dron u golemoj saksiji, da sam u drugačijim okolno-
stima pitao bih tipa s moje lijeve strane da li ju je ju-
tros propisno zalio, je li ubacio u saksiju šaku granu-
la s umjetnim gnojivom i hranjivim tvarima da ubr-
za gospođin rast i razvoj, tip je naime slobodan sa
mnom komunicirati, štoviše to mu je obaveza, ima
lila kravatu i prozirne žute brčice koje uvrće dok po-
gledom šara po listovima papira ispisanim sitnim
slovima, Razumjeli ste kako ovo funkcionira?, pita
me, Jesam, pitomo odgovaram, Najvažnije je znači
da na postavljena pitanja odgovarate s da ili ne, što je
konstatacija na koju nisam smatrao potrebnim od-
govoriti, Razumjeli ste?, ipak inzistira, Jesam, Mo-
žemo onda početi?, Možemo.

Zovete li se tako i tako?, Da, Jeste li
uposlenik izdavačko-trgovačke kompanije Profil

International?, Da, Jeste li raspoređeni na poslovima prodavača u našoj najvećoj knjižari?, Jesam, Molim vas odgovarajte s da ili ne, U redu, Imate li dvadeset godina radnoga staža u našem poduzeću?, Da, Jeste li ikada otuđili jednu ili više knjiga u vlasništvu ove tvrtke, bilo iz skladišta, bilo s polica trgovine?, i normalno da se tu načas zaustavljam, premda sam namjieran govoriti istinu i samo istinu, odnosno baš zato, jebem li ti jednu ili više mamica, bilo u skladištu ili na policama trgovine, pomišljam gledajući kako tip popravlja čvor od lila kravate, pitam se da li stokilašica na svome pokretnom računalu registrira takve misaone izlete, da li joj moje tajne skarednosti kroz zelene i crne žice izlaze na ekran u formi dijagrama, Ne mogu na to pitanje odgovoriti s da ili ne, kažem tipu, Ali od vas se traži da odgovorite upravo tako, Odgovorim li tako dovest ću vas u zabludu, Nije naša ambicija da utvrđujemo zablude nego istinu, Istina se u ovom slučaju ne može smjestiti u da ili ne, Uvjeravam vas da može, gospodine, istina je uvijek krajnje jednostavna, a stvari postaju složene samo ako nam imate namjeru lagati, Nisam ovdje došao da lažem, ali vi me na to primoravate, Kako vas ja na to primoravam?, Lagat ću vam ako odgovorim s da ili ne, u ovom slučaju je nužna šira elaboracija, Ne možete ništa šire elaborirati na poligrafskom ispitivanju, čovječe, To je problem tehnologije koji me se ne tiče, Ja mislim da vas se itekako tiče, Ne bih rekao, nije 6 moj izbor da s vama razgovaram preko poligrafa, Ali ste na to dobrovoljno pristali, Naravno, jer bih u protivnome dobio otkaz, To nije točno, Da li biste prikačili na sebe ove žice i to potvrdili?, tip tu zastaje i nešto nervoznije uvrće prozirne žute brčice, izgleda mi kao da bi ih mogao svaki čas odlijepiti, što bi bilo štetno po ukupnu fizionomiju, a onda značajno podiže obrve, Postavio sam vam vrlo jednostavno pitanje, gospodine, jeste li ikada naše knjige otuđili ili niste, Pokušavam vam reći da istina nije crno-bijela nego se sastoji od nijansi, Ne zanimaju nas nijanse kada je riječ o krađi, A o ostalome?, Što ostalome?, Zanimaju li vas nijanse kada je riječ o bilo čemu drugom?

Kako bih nekome s lila kravatom i bez poligrafa mogao objasniti da sam kroz proteklih dvadeset godina otuđio stotine i stotine knjiga iz moga matičnog poduzeća, te da sam sve te knjige, nakon što bi ih pročitao, uredno vratio nazad na police, neokrnjene, bez podcrtanih rečenica, bez ušiju na stranicama, bez vidljivih tragova moje čitalačke aktivnosti, na to sam naročito pomno pazio, da budem što diskretniji čitatelj, punih dvadeset godina intenzivno krcam u sebe knjižne sadržaje kao u kontejner, tako da je u međuvremenu to postao osnovni materijal od kojeg se sastoji moj život, možda čak i njegov puni smisao, kriomice bih otuđio knjigu na tri ili četiri dana i poslije je također krišom vratio na mjesto gdje je ranije bila izložena, neke bih s ushićenjem konzumirao za samo jednu

noć, a mnoge i po nekoliko puta, brojni su se fragmenti tako duboko usjekli u moj mozak da bi ih u bilo koje doba mogao izgovoriti naizust, kao da su se te stranice zaljepile za stjenke mene-kontejnera, rasporedile se u svojstvu unutrašnje ambalaže štiteći me od vanjskih nepogoda, nije bilo ni jednog bogovetnog dana u proteklih dvadeset godina da mi se neka knjiga čiji je nominalni vlasnik moje matično poduzeće nije smiješila s noćnog ormarića ili s police pored fotelje, evo i sada je tamo zadnji Saramagov roman, mada je to ispalo prilično razočaranje, ni blizu nekim ranijim Portugalčevim djelima koje sam iščekivao i gutao sa slašću, ovo je pretrpano otužnim klišejima i ima okus zaslađene kamilice, kako god bilo, u svih tih dvadeset godina neovlašteno čitanje tuđih knjiga ne samo što mi nije dosadilo, nego se u meni s vremenom povećavala strast i pretvorio sam se u neku vrstu ovisnika, prati me nejasan ali snažan osjećaj da bih bez nove porcije tiskanog sloga koju ću unijeti u sebe skončao u neopisivim mukama, u više navrata nuđeni su mi lakši i bolje plaćeni poslovi koje sam listom odbijao računajući kako novac ne može nadomjestiti mogućnost da svakodnevno udovoljavam svojoj slabosti, prelazim prstom po hrptovima i osjećam se poput pohotnika u raskošnom bordelu, sada je međutim nastao problem jer tog Saramaga ne mogu vratiti, sada bih se izložio riziku da budem uhvaćen na djelu ako knjigu pokušam dostaviti natrag izvornome vlasniku, to jest mojoj matičnoj firmi, tamo su nakon krađe znatnije količine knjiga iz skladišta izvedene od strane nepoznatih počinitelja uveli rigorozne mjere kontrole, izbrijani likovi s grbovima na rukavima džempera motaju se oko ulaza, kamere, senzori, magnetske kartice, svi tehnički i ljudski resursi stavljeni su u funkciju, a onda su donijeli odluku da uposlenike testiraju na detektoru laži kako bi nepoznate počinitelje raskrinkali i učinili ih poznatima, novine su o tome donijele intrigantne izvještaje, uglavnom pozitivno intonirane, eto kako uspješne kompanije samostalno rješavaju svoje probleme, eto kako se i u nas uvodi praksa koja je već uobičajena na Razvijenom Zapadu, eto kako se poduzetnički duh brani od štetočinstva i moralno izopačenih ponašanja, eto kako se radna snaga uspješno selekcionira i dovodi na razinu visokih tržišnih zahtjeva, glasnogovornik izdavačke kuće Profil International, koji se također predstavlja i kao pisac, svečano je objavio da se ovim postupkom ne ugrožavaju ničija ljudska prava, pošto se poligrafsko ispitivanje provodi samo uz pisanu suglasnost onih koji će biti ispitivani, logično da je prešutio prijetnje otkazima, a nije pojasnio ni da li u korpus ljudskih prava spada i čovjekovo pravo da laže, ili da se suzdrži od iskrenosti, koliko je meni poznato ne postoji ni jedan pozitivni pravni propis koji bi obavezivao ljudska bića da uvijek govore istinu, osim religijskih i moralnih prinuda koje su u pravilu same po sebi lažne i teže krvoproliću u ime svetih idea-

la, Zar vi na ovo niste dobrovoljno pristali?, nadmeno me provocira tip, pa osjećam silan nagon da ga zviznem posred brčića boje Portugalčeve kamilice, ali to si baš ne mogu priuštiti, jer mi je, kao što već rekoh, desnica sputana snopom zelenih i crnih žica.

8 Vama je normalno ovo što radite?, pitam ga fiksirajući mu čeonu kost, Što vam se ovdje ne čini normalnim?, hini naivnost, Ne čini mi se normalnim kada postaje normalno da jedna kompanija najnormalnije preuzima ovlasti koje u normalnim okolnostima pripadaju policiji i drugim organima represije, a i oni ih koriste samo prema vjerojatnim zločincima, A vi mislite da ove okolnosti nisu normalne?, Ne, nego mislim da nije normalno to što postaju normalnima, Što hoćete reći?, Hoću reći da je moje viđenje nenormalnog već sada kategorija prošlosti, pa nije ni važno, bolje rečeno nije normalno, Oprostite, ja vas ništa ne razumijem, To je zbog toga jer ste navikli da vam odgovaraju s da ili ne, Svejedno, uvjeravam vas da se kompanija u ovoj stvari strogo drži zakona, mada vam to nisam dužan pojašnjavati, To mi je jasno, da se strogo držite nasilja, Vama su zakon i nasilje jedno te isto?, U ovom slučaju jesu, najtočnije bi bilo govoriti o nasilju zakona, Što to uopće znači?, Znači da vi posežete za zakonom dok zakon poseže za mnom, i to u predjelu vrata, a to sam slobodan doživjeti kao atak na moje disanje, Mi vas ne izlažemo nikakvome nasilju, gospodine, ovo je rutinski postupak u kojem očekujemo da od vas saznamo istinu, Ako smijem primijetiti, najnasiljniji dio ovoga čina upravo je njegova rutina, Vidim da je vama namjera stvoriti eksces i konfuziju, pa je bolje da s ovim prekinemo i ne gubimo vrijeme, Da, vrijeme je dragocjeno jer morate ispitati druge osumnjičenike, Gospodine, mi ovdje ne razgovaramo s osumnjičenicima nego s uposlenicima, Ako nema razlike između poslovne kompanije i policije, to je zato jer nema razlike između uposlenih i osumnjičenih, radnici su masa s ozbiljnim kriminalnim potencijalom, a ako dublje razmislim, što tipu dakako ne govorim, nego o tome samo ilegalno mislim, izgleda da samim svojim rođenjem postajemo osumnjičeni, pa to već pomalo počinje biti pitanje vrste, dolazimo na svijet kao činjenice koje treba nadzirati, testirati, obilježiti, razvrstati, te svrsishodno upotrijebiti ili odbaciti, preuzimamo život a da nismo njegovi vlasnici, čovjek je do te mjere pretvoren u osumnjičenika da humanost sama po sebi predstavlja opasnu devijaciju, o čemu je rezignirano pisao Agamben, čiju sam knjižicu također bio drsko otuđio i dvaput je pročitao, a na svoj je način o tome govorio i Portugalac u fazi prije nego je cijedio zaslađenu kamilicu, Zbog čega kompanija ne bi samostalno provodila istragu ako su knjige ukradene nama?, glasno se čudi tip, jebem li ti mamicu, jebem li ti mamicu, razmišljam tek da testiram kako detektivski programirani uređaj reagira na zlo misli, što je dosta naivno budući da sam ja taj koji ov-

dje mora biti testiran, zabavlja me pomisao da se prostote registriraju na ekranu u obliku dijagrama, moguće je da se neizgovorene psovke elektronski materijaliziraju u različitim bojama, jebem li ti mamicu ljubičastu, ako moje matično poduzeće ima pravo da me poligrafski tretira pitanje je vremena kada će mi određivati što da jedem i pijem, kakvo rublje da nosim, o čemu da sanjam, i naročito što da mislim, a ukoliko ne pijem i ne mislim u skladu s propisanim pravilima bit ću izložen teškim sankcijama, nosit ću čarape i donje gaće s logotipom tvrtke Profil International, ili će mi ga možda tetovirati na podlaktici, trebat ću se strogo profilirati da bih uživao radne pogodnosti u tvrtki Profil International, jebem li ti mamicu tirkizno-plavu, međutim stokilašica se ne pomjera ispred ekrana, ni jednim treptajem ne daje do znanja da se na zaslonu sprave događa išta uznemirujuće, ukopala se kao filodendron u saksiju otporna na moje žičane podražaje, tako da prestajem s misaonim ludorijama, i još si upućujem oštar prijekor, kome ti jebeš mamicu, glupane, kada te sistem prca direktno u mozak, preko zelenih i crnih žica, lila kravate i jednog pokretnog računala s nepokretnom korisnicom, Ne možete negirati da su knjige doista pokradene i da smo obavezni reagirati na tu izvanrednu situaciju, sada se tip oglašava nešto reskijim tonom, Zar niste rekli da je ovo rutinski postupak?, Postupak je rutinski u sklopu iznimnih okolnosti, Iznimne okolnosti i služe tome da se stvori nova rutina, omogućuju normalizaciju izuzetka, utoliko je bolje da nastupaju što češće, prigode beru jagode, Ova kompanija ne bere jagode, gospodine, nego nastoji otkriti one koji je potkradaju, imamo odgovornost i pune ovlasti štititi se od takvih ugroza, Da, mrmljam u bradu, suveren je onaj tko ima moć proglasiti izvanredno stanje, a u sebi dodajem da je najunosnije kad izvanredno stanje nikada ne prestaje, tada je izvanredno stanje zaista izvanredna stvar, Što ste rekli?, Nisam to rekao ja nego gospodin Schmidt, Tko?, Gospodin Schmidt, stalno se mota dolje u knjižari, četvrti red polica lijevo od ulaza, na što me je tip blijedo pogledao, te sam odmahnuo lijevom bežičnom rukom, Jedan ljubitelj nacista, nosio je kravate slične vašoj.

Gospodin Schmidt bio se iznenada ukazao i kada sam prije dva dana razgovarao s gospodinom piscem, doduše ne mojom inicijativom nego ga je spomenuo moj sugovornik, koji inače redovno navraća u našu knjižaru i skoro svaki put ugodno pročaskamo o koječemu, može se slobodno reći da je on intelektualna zvijezda naše izdavačko-trgovačke kuće, k tome još ugledni novinski kolumnist, od one vrste za koju se drži da predstavlja moralnu savjest društva, osobito se trudimo njegove knjige izložiti na najvidljivijim mjestima, tako da ih posjetitelji i mogući kupci ne mogu zaobići, tim više što nas gospodin pisac posjećuje češće nego itko drugi, živo se zanima za sva nova izdanja, želi biti u toku s literarnim trendovima i aktual-

nostima na polju angažirane humanistike, propituje me o svježe dobavljenim naslovima i onima što će se tek pojaviti, ali krajičkom oka uvijek pogledava kako su njegove knjige strateški raspoređene unutar našeg prodajnog centra, tko se kraj njih zaustavlja, tko ih prevrće po rukama ili prelistava, obilni tamni podočnjaci zatitraju mu ako netko pokaže odgovarajuće zanimanje za njegovo vrijedno djelo, tada zna prelaziti dlanom preko tjemena s prorijeđenom kosom da prikrije intenzivan osjećaj ugone, uglavnom nije bilo nimalo neobično što sam prišao i prisno mu se obratio, Gospodine pisac, ustvari sam ga oslovio prezimenom koje ovdje svjesno ne navodim, ako sam odlučio govoriti istinu i samo istinu to ne znači da ću zalutati u sramne vode potkazivanja, Gospodine pisac, vama su poznati najnoviji događaji u našoj izdavačkoj kući?, Mislite na ono što je pisalo u novinama, na onu svinjariju s detektorom laži?, Da, mislim na to, To je apsolutno strašno, nemam riječi da iskazem svoje gnušanje, a onda je uz moje odobravajuće klimanje glavom održao kraći traktat o tome kako smo svakoga trenutka na svakom mjestu izloženi rigoroznim mjerama nadzora, zaskaću nas videokamerama i senzorima, uzimaju nam biometrijske podatke i otiske svih dijelova tijela, izdaju nam matične brojeve pomoću kojih mogu ulaziti u naše bankovne račune i zdravstvene kartone, da ne spominjemo kreditne kartice i mobilne telefone, da ne spominjemo direktan uvid u našu privatnu korespondenciju preko takozvane otvorene mreže, poligraf je samo jedan od elemenata u grozomornom mozaiku, naša sloboda svedena je na glavinjanje od jednoga do drugog nadzornog punkta, Čovjeka više ne doživljavaju kao nositelja osobnosti nego kao nositelja prijetnje, rekao je gospodin pisac i sumorno dodao, Nekad ograničeni prostor logora pretvorio se u samo središte grada i postao naš životni okoliš, u čemu se gospodin pisac potpuno oslonio na Virilija, bolje rečeno doslovno ga je citirao ne smatrajući shodnim spomenuti mu ime, a ja sam sa svoje strane držao neumjesnim na to ga upozoriti i dovesti u neprijatnu situaciju, bilo bi dekomodirajuće za priznatoga pisca da sazna kako razgovara s običnim prodavačem u knjižari kojemu Virilio nije nepoznat, i to u trenutku dok on Virilija potajice rabi, jer ja sam tog Virilija također bio krišom maznuo od svoga matičnog poduzeća i progutao ga s ogromnim zadovoljstvom, što nije razlog da mi Virilio sada posluži kako bih ozlijedio piščev osjetljivi ego, Najpokornije je društvo u kojem svatko ima status sumnjivca, rekao je, Onda je nakladnička kuća koja objavljuje vaše knjige već uznapredovala tiranija, primijetio sam s nešto opreznosti, no činilo se da me nije čuo jer je nastavio istu misao, A još je gore što ispada da je ta pozicija sumnjivca rezultat demokratske procedure i slobodnoga izbora, U mom slučaju pitanje je samo koju ću vrstu poraza slobodno izabrati, Na što konkretno mislite?, Ako se odbijem ponašati kao osumnjičenik, to jest ako odbijem poligrafsko testiranje, oni će mi da-

ti otkaz i lišiti me prihoda od kojeg živim, a nisam mu spomenuo da bi me lišili mogućnosti redovitoga čitanja knjiga, što je za mene nepodnošljiva pomisao, mnogo gora od gubitka zaposlenja i tričarije kao što je socijalna sigurnost, u ovim godinama osuditi me na javne biblioteke koje nove naslove dobivaju s dvije ili tri godine zakašnjenja nešto je što moj ovisnički um jedva da može pojmiti, s druge strane, kazao sam, Pobuna se čini jedinim časnim rješenjem, no njoj bi dobro došla javna podrška, moj glas nema snagu javnoga prosvjeda, svakako se ne bi pokazao dovoljnim za bilo kakav pozitivan ishod, glas malog čovjeka čuje se u rasponu od ove police do one blagajne, na što je gospodin pisac i ugledni kolumnist znakovito nakrivio glavu, Pa što kanite učiniti?, U ovome momentu to nije pravo pitanje, Nego koje?, Pravo je pitanje što kanite učiniti vi?

Onda mi je gospodin pisac, blago pocrvenivši po obrazima, najljubaznije objasnio da on ne može učiniti ništa, jer nije u mogućnosti, na žalost, bilo bi samoubilački izložiti javnoj kritici izdavačko poduzeće koje tiska njegove knjige i, moglo bi se reći, upravlja njegovom karijerom, premda njemu nije stalo do karijere i statusa nego do principa, no tek ako imaš određeni status dolaziš u priliku boriti se za principe, sada bi to bio izravni sukob interesa, socijalna mišolovka, omča oko vrata, Moja se situacija zapravo ne razlikuje od vaše, Osim što vas ne tjeraju na poligrafsko poniženje, To je samo stvar detalja, A vaše kolege?, Koje kolege?, Pisci koji objavljuju u drugim izdavačkim kućama, Oni su također ovisni o ovom trgovačkom lancu, tko bi mogao podnijeti da mu se knjige uklone s polica, Zar ne bi?, Zar bi?, Hoćete reći da i oni imaju omču oko vrata?, Otprilike, Nije lako pisati s takvom kravatom, Vjerujte da nije, svisoka se nasmiješio gospodin pisac, a zatim mi je kazao da ga s vlasnikom našeg poduzeća veže dugogodišnje poznanstvo i čak ga može smatrati osobnim prijateljem, riječ je prema njegovu sudu o vrlo kultiviranoj osobi dokazanih humanističkih nazora, pa mu se utoliko aktualni događaji čine pomalo bizarnima, poput nekog slučajnog defekta, neobjašnjive anomalije, slovne greške u rukopisu, Vi ga poznajete?, U proteklih dvadeset godina sreo sam ga u prolazu dosta puta, I kakvim vam se čini?, Čini mi se vrlo pristojnim, Je li vam poznato da je on član Odbora naše najveće organizacije za zaštitu ljudskih prava?, Poznato mi je, rekoh, uz neizgovorenu napomenu da sam o toj činjenici zadnjih dana intenzivno razmišljao, o tome da je vlasnik kompanije u kojoj zarađujem mjesečni dohodak zdušno angažiran na planu zaštite ljudskih prava, da predano skrbi nad ugroženim skupinama širokoga spektra, sudjeluje zajedno s drugim uglednicima u sastavljanju proglašenja i važnih deklaracija, brine o ravnopravnosti nacionalnih manjina, rasnih manjina, vjerskih manjina, seksualnih manjina, ideoloških manjina, kulturnih manjina, manjinskih manjina, zalaže se za ispravan odnos prema svima što se u

skrbničkoj evidenciji zavode kao drugi i drugačiji, no smjer razgovora nije mi bio po volji, To dakako može biti i kvalitetna krinka, kazao sam, Kakva krinka?, Kada nas generalno zgnječe onda je dobra računica štititi ljudska prava u finesama, Zašto bi to bila računica?, Zato jer upravo briga o finesama služi za prikrivanje generalne zgnječenosti, Ha, moguće je gledati i iz tog kuta, Ako stvari promotrimo iz tog ugla onda može ispasti da se čovjekova prava najdjelotvornije krše uz stalnu borbu za zaštitu ljudskih prava, Zanimljivo razmišljanje, rekao je gospodin pisac i diskretno pogledao u sat dajući mi do znanja kako je krajnji čas da ode, čekaju ga neodgodive stvaralačke dužnosti, solidarno je za kraj slegnuo ramenima, Kao što ste i sami primijetili, pitanje je tek koju ćemo vrstu poraza izabrati, kazao je i nasmiješio se odlazeći, u tome je bez dvojbe bio u pravu, mada nije izvjesno da za one koji su u pravu postoji opravdanje, pozvao sam čistačicu i zamolio je da krpom izbrise pod, Što je sad bilo?, čudila se, Gospodin pisac je upravo napustio našu radnju, rekao sam, ostalo je nešto sluzi na parketu.

12 Sada je već posve sigurno da će mi Portugalac doći glave, kakav suludi peh, kakav petparački obrat, punih dvadeset godina s uzornom vještinom otuđujem knjige u vlasništvu moje matične tvrtke i s jednakom ih spretnošću vraćam na police, nikada ni najmanja nevolja nije osujetila taj kontinuirani proces, a sve će se slomiti na jednoj dionici kamiličaste proze što je stjecajem nesretnih okolnosti još u mome domu, i to zbog krađe koju su poduzeli anonimni lopovi, pa bih uskoro trebao ispaštati kao zamjenski počinitelj, otkupitelj njihova gnusnog zločina, poslije takvog kraha Portugalčevu ću knjigu zacijelo uokviriti i objesiti na zid da bih na njoj vježbao pikado, iz večeri u večer izlagat ću je najoštrijoj kritici, premda nikada ne bih strelicama nasrnuo na pokojnog autora, kada je Saramago nedavno umro vrh Rimske crkve javno ga je prokleo, bez imalo zadržke, u službenom vatikanskom glasilu proglasili su ga heretikom demonskog ranga i pljunuli mu u otvoreni grob uzaludno se nadajući da bogom dani talent može sagorijevati u paklu, Portugalcu to bez dileme upisujem kao veliki plus, to što je uspio raspizditi inkviziciju u grimiznim nošnjama, a meni ne polazi za rukom raspizditi ni tipa sa žutim brčićima, običnoga gnjecavog činovnika, najnižu kariku u hijerarhijskom lancu globalne inkvizicije, on je očigledno naoružan konjskim živcima, tipu su možda konjska svojstva provjerili veterinarskim putem prilikom zapošljavanja, dok mi se obraća nonšalantno lupka olovkom po prstima, Nejasno mi je zašto ste uopće pristali na ovo ispitivanje?, Zbog toga da vas upoznam s istinom, Pa gdje je onda problem?, Zanosio sam se time da ću vam reći punu istinu a ne onu koju ćete iz mene izvući, Zar to nije isto?, Istina koju ćete preko ove sprave iz mene izvući je, da tako kažem, neosobna, Kakva je to, molit ću, neosobna istina?, Ona ko-

ju isporučuje gola biologija, Opet vas ne razumijem, Jeste li znali da je srednjovjekovna inkvizicija torturu uz pomoć sprava za mučenje nazivala traganjem za istinom, *quaestio veritatis*? Nemojte biti paranoični, ne možete poligraf uspoređivati sa spravom za mučenje, Tehnologija je napredovala toliko da ljude oslobodi suviše boli, kao što se medicinske operacije više ne obavljaju na živo, nego ti otkinog nogu dok si pod blaženstvom anestezije, ali smisao ostaje isti, Kakav smisao?, Smisao poligrafskog testiranja je da me izda vlastito tijelo, da me okleveće matični nervni sustav, protivno mojoj volji, kao na spravi za mučenje, O čemu vi to govorite?, Govorim o tome da se moje tijelo koristi kao oruđe u borbi protiv mene, Molim?, Prema vašem planu ja trebam postati sam svoj potkazivač, To su sulude fantazije, gospodine, naše namjere nisu ni približno takve, Ali jesu, upravo su takve, vas ne zanima istina, nego to da me svedete na biološku činjenicu, na tijelo koje će biti odvojeno od volje i kao takvo spremno da iznese optužbu protiv moje osobe, jer da vas zanima istina tada mi ne biste postavljali pitanja na koja mogu odgovoriti jedino s da ili ne, Žalim slučaj, tako je programiran ovaj uređaj, Vaš uređaj programiran je da bilježi samopotkazivanje, da od mene učini i tužitelja i optuženog, Naš je interes isključivo utvrđivanje činjeničnog stanja u pogledu krađe robe koja nam vlasnički pripada, Ponavljam još jednom da sam vam kao savjestan djelatnik ovog poduzeća bio namjeran izložiti punu istinu, ali kad je detektor laži nametnut za njeno ovjeravanje, istina je postala nemoguća, To zvuči kao pravdanje nekoga tko se sprema lagati, Vi i vaš stroj me na to silite, da protiv sebe iznesem lažnu optužbu, gurate me u ogavnu klevetničku rabotu, Naporni ste, čovječe, još jednom vas upozoravam da ste na ovo dobrovoljno pristali, To je evidentno bila velika greška, No pa onda još uvijek možete odustati, ovo natezanje ionako predugo traje, i tu je tip prokleta u pravu, nevoljko moram priznati da mu se oči cackle a brčići pobjednički titraju, napokon je vrijeme da se odlučim i prestanem s prenemaganjem, mada mi se iza svake odluke smiješi sigurna propast, kao što u Procesu reče K.-ov stric, Biti predmet takva procesa znači unaprijed ga izgubiti, a njegov je pisac u dnevniku išao još znatno dalje tvrdeći da su priznanje krivnje i laganje jedno te isto, Da bi se moglo priznati mora se lagati, suviše je i navoditi da sam kroz proteklih dvadeset godina tu knjigu tajno odnosio kući i poslije vraćao izvornome vlasniku u barem četiri navrata, što zapravo nije predmet interesa ovoga klipana s lila kravatom, jebem li mu mamicu narančastu.

Stokilašica dakako ne reagira, raširena poput filodendrona ispred zaslona računala sve vrijeme ne poduzima ni najmanji pokret, možda je omamljena postupkom fotosinteze, u svakom je slučaju potpuno sljubljena s elektronskim strojem kao njegov puderom obloženi nastavak, pomalo me podsjeća na moju majku

14 koja također godinama ordinira u saksiji i udubljuje se u meksičke sapunice, povremeno navratim da bih ubacio šaku granula s hranjivim tvarima, ali me uglavnom ne primijeti jer želi neodložno doznati da li Manuela nosi Pablovo dijete ili je stvar možda obratna, moj je otac umro kada sam napunio šesnaest godina, metastaze su se s plućnih krila raširile prema gore i dolje, uvezale u čvor i naposljetku učinile kvrc, bio je inženjer strojarstva, poduzimao složene izračune, izrađivao komplicirane nacрте i nadgledao ugradnju golemih motora u prekooceanske brodove, nakon što smo ga sahranili pronašao sam u njegovome radnom stolu hrpu bilježnica ispunjenih stihovima, stotine i stotine stihova ispisanih pedantnim nakošenim rukopisom, iz današnje perspektive ti mi se poetski radovi čine u dobroj mjeri naivnima, no ne može se zanijekati da je u njih uložena nemala strast i stvaralačka predanost, strojarski inženjer koji kriomice piše stihove i zaključava ih u ladicu, proveo sam mjesece nad tom građom opsesivno pokušavajući otkriti razloge konspirativne djelatnosti, proniknuti u tajnu tajnoga života, većinu tih pjesama iščitao sam toliko puta da sam ih naučio napamet i do danas ih nisam zaboravio, koliko god bile lišene uvriježenih književnih vrlina, poput one što joj je otac nadjenuo naslov Grad i iza toga dodao bojažljivi upitnik u zagradama, Izgleda ulica se urušava, Okolni zidovi su se jednostavno odspojili, I krenuli u različitim pravcima, Pod okriljem noći, Kuće su napustile ljude, i tako dalje, a onda sam s poluzgužvanih stranica iz bilježnica naprosto prešao na sve druge, na one u tvrdim i mekim koricama, u većim i manjim formatima, halapljivo sam gutao sve što mi se našlo pod rukom opsjednut istom prvobitnom potragom, dok nisam shvatio da je cilj sadržan u samoj potrazi te je bilo još manje razloga prestajati, i nisam se zaustavio sve do ovog jezivog trenutka, do ove katastrofe s nesagledivim posljedicama, može dakle biti da je moj ovisnički usud tek naslijedena bolest ili nastavak obiteljske tradicije, odabir modela da se osujeti stvarnost, samo što je otac bio zadužen za proizvodnju a ja za potrošnju, naravna stvar da sam životne okolnosti uredio po mjeri svoje slabosti, zaposlivši se kao prodavač u knjižari postigao sam puno samoostvarenje, dvadeset godina nelegalno sam koristio dobra u vlasništvu moje matične firme s osjećajem da ću jedino srljanjem u knjišku gužvu pobjeći od ljudske vreve, sve dok mi nisu postavili zamku, dok nisu podmuklo razvukli bodljikavu žicu između mojih nasušnih potreba i nečeg što se uobičajeno zove ljudskim dignitetom, siguran sam da gubitak dosadašnjih pogodnosti ne bih mogao podnijeti, sva je prilika da sam spreman na svaku vrstu niskosti kako bi ih zadržao, da klečim i molim se onome u kojeg svom snagom ne vjerujem, da puzim kao zadnja gnjida, da ovlažim njuškicu i mašem repićem pred kime god treba, da donesem odluku poučen spoznajom kako je između dva zla gore ono koje si ne priuštiš.

U redu, hajde da to obavimo, odlučno kažem tipu, a on mi uputi prodoran sumnjičavi pogled, Stvarno?, Stvarno, Nećemo skretati u suviše diskusije?, Nećemo, Držat ćete se dogovorenih pravila?, Hoću, i tip ispred sebe hitro raspoređuje papire bojeći se novog predomišljanja, Morat ćemo s pitanjima ispočetka, U redu, tip se prigušeno nakašlje u šaku i krene, Zovete li se tako i tako?, Da, Jeste li uposlenik izdavačko-trgovačke kompanije Profil International?, Da, Jeste li raspoređeni na poslovima prodavača u našoj najvećoj knjižari?, Jesam, Molim vas odgovarajte s da ili ne, U redu, Imate li dvadeset godina radnoga staža u našem poduzeću?, Da, Jeste li ikada otuđili jednu ili više knjiga u vlasništvu naše tvrtke, bilo iz skladišta, bilo s polica trgovine?, i tada stokilašica iznenada ustaje, odgurne pokretno računalo i zavalja se preko sobe uz škripanje parketa, nemam pojma kako je uspjela iščupati korijenje da bi ostvarila takvu kretnju, uglavnom se stvorila ispred mene i unosi mi se u lice, tako da povlačim glavu unazad u strahu da će me možda odalapati po gubici, kada progovori glas joj je istodobno hrapav i piskutav, Zovem se Sabina i ovaj sam posao prihvatila iz očajja, kaže, Da?, izgovaram refleksno, A sada mi ga je pun kurac, i ta rečenica odzvoni doista moćno, odbije se od sumornog namještaja u bež nijansama i vrati u središte ureda pojačana s nekoliko uskliknika, tipu je na faci takva grimasa da ju je trebalo istoga trenutka ovjekovječiti fotografskim aparatom, pobrala bi međunarodne nagrade u kategoriji Nagli gubitak kontrole, iza stroja je dakle ipak bila osoba, i to osoba priličnog formata, Kakvo je to ponašanje, Sabina, što vi to radite?, oglasi se napokon vlasnik brčića, Očigledno više ne radim, uzvрати lažni filodendron, a zatim se opet okreće prema meni i snižava registar piskutanja, Jeste li znali da je Agamben svojedobno odbio kolegij kojeg je trebao držati na njujorškom sveučilištu jer su mu zabranili ulazak u Ameriku?, Nisam, odgovaram, a odmah me probada enigma kako ova oveća osoba zna da mi se po glavi motao zakučasti Talijan iako nisam izgovorio njegovo ime, možda se kroz splet zelenih i crnih žica na ekran doista prenose vjerno kopirane misli, možda je tehnologija napredovala više nego što sam mogao slutiti, možda je ovo samo nastavak testiranja, A znate li zašto su mu zabranili ulazak u Ameriku?, Ne znam, Zato jer im je odbio dati svoje biometrijske podatke, sada već zadihano poentira Sabina i ponavlja za slučaj da nisam dobro razumio, Uveli su na granici posebne sigurnosne mjere, tražili biometrijske podatke od svih koji ulaze u zemlju, a Agamben na to nije pristao, makar morao otkazati kolegij na sveučilištu, dok skidam žice s prstiju tip fljaska otvorenim dlanom po stolu, ustaje sa sjedalice i gotovo urla, Kakav Agamben, do đavola, što znači ova bolesna predstava?, Nemojte se žestiti, smiruje ga Sabina, prirodno je što to ne znate, Zašto je prirodno?, Zato što ne kradeš knjige, majmune!

16 Prilazim Sabini koja me čeka na klupi u parku i sjedam pored nje, dobrorano zadihan, što je posljedica aktivnosti koja nije naj sretnije usklađena s mojim godinama, drži me za nadlakticu dok čeka da se otkucaji moga srca vrate normalnome ritmu, a onda mi naslanja glavu na rame, prošla su dva sata iza ponoći, nebo je osuto zvijezdama koje me asociraju na epidemiju malih boginja, pripaljujem cigaretu, dišemo sinhrono, šutimo i punim plućima uživamo u prizoru, ustvari smo mi njegov najvažniji dio, dvoje pristojnih građana zadovoljnih ishodom minulog dana koji se prepuštaju noćnome miru, cijelo poslijepodne proveli smo u kavani, tamo dugo ispijamo čaj s limunom i najveći dio vremena trošimo cerekajući se u slavu tipa s lila kravatom kojeg su u jeku incidenta izdali konjski živci, veterinarski nalaz što ga je priložio poslodavcu zacijelo je bio lažan, toliko da je poput navijenog lutka skakutao na petama i prijetio kako će zvati pripadnike osiguranja da nas izbace iz zgrade, mada smo mi veselo napuštali njegov privremeni ured i bilo je više nego jasno da je uporaba sile suvišna, čim sjedamo u ugostiteljski objekt učini mi se da Sabinu poznajem stotinjak godina, ne osjećam čak ni stid zbog svojih zabluda od prije jedva pola sata, u sklopu kojih sam tu osobu bio bezdušno uobličio u biljku, trudimo se podražavati poligrafski način diskusije, Uvažena gospođo, jeste li izjavili da vam je pun kurac zbog toga da se vaš pretpostavljeni osjeti kao pizda?, Da, Nije li dotad bilo obratno, samo što pretpostavljeni nije izgovarao prostote?, Jest, Molim vas odgovarajte s da ili ne, U redu, Da li je vaš pretpostavljeni, baš zato što se klonio prostota, zapravo bio vulgaran?, Da, Da li vam vulgarni ljudi idu na kurac?, Da, uzvikne i prasne u smijeh kojem se revno pridružujem, s dvije dobro odmjerene psovke nositelj prozirnih brčića bio je potpuno izbačen iz ravnoteže, adrenalin što ga je proizveo djelovao je u suprotnome smjeru, njegova moć je usahnula, tip nije znao što mu je činiti, Moć je do te mjere oslonjena na praktične razloge da joj se moguće suprotstaviti jedino provalom besmisla, kaže Sabina, Nevolja nastaje jer je moć uvijek u dosluhu sa zakonom, kažem ja, Kada je poništena razlika između zakona i nasilja krhka nada leži još samo u bezakonju, kaže Sabina, pokretom ruke poziva me da se kucnemo šalicama čaja, Usprkos svemu, ili baš zbog toga, trebamo se ponašati kao pristojni građani, Tako ćemo promijeniti stvari?, Kao pristojni građani ne možemo učiniti bogzna što, ali možemo postići barem to da budemo pristojni, Da te nije bilo u onom uredu sada bih se osjećao loše, Hvala također, nakon čega iscrpno razmjenjujemo utiske o tome kako je čovjek u jednome trenutku spreman pristati na sve, a u drugom onda ipak odustane, i baš u tom drugom momentu prestaje misliti samo na sebe, te ostaje nejasno zbog koga se odustajanje zapravo dogodilo,

Tek kada nam je ugrožena zadnja stopa privatnosti počinjeno uvidati širu sliku, Može se reći da je misao o drugima završni čin sebičnosti.

Navečer odlazimo do mog stana gdje pripremam jednu od one dvije paste koje mi uvijek polaze za rukom, Sabina jede s takvim tekom da ju je milina gledati, sve što me na njoj odbijalo dok je sjedila za ekranom pokretnog računala sada me neodoljivo privlači, veličina je pitanje perspektive, ulijevam vino u čaše, skidam s police Portugalčev roman i stavljam ga na stol, Ovo je za tebe, na što me ona pogleda dosta tugaljivo, Čitala si?, Da, I što ti se čini?, Molim vas postavljajte pitanja na koja mogu odgovoriti s da ili ne, Kamilica?, Da, i opet osjećam blagu sumnju da je preko onih zelenih i crnih žica stekla prodorniji uvid u stanje mog uma nego što želi priznati, a u isto me vrijeme preplavljuje misao da bih kroz stanovito partnerstvo s ovom ženom možda i svoju ovisnost mogao solidno zaliječiti, ako ne sasvim a ono barem toliko da ne izaziva stanja akutnoga nereda kao što je još jutros bio slučaj, zajednički izmaknuti maršu populacije, udruženim snagama protiv udruženih snaga, i naročito protiv vremena, Ti si također gutač?, pitam i ona potvrdno klima glavom, Samo meni se prima, dodaje uz osmijeh lupajući se dlanom po boku, izlazimo napolje malo nakon ponoći, ne zato da bih Sabinu otpratio do njenog stana, nego u dugoj šetnji prodiremo u udaljeni dio grada, u elitno naselje na brijegu s dobro zaklonjenim dvokatnicama, prostor ukrašen brižno ošišanim travnjacima, brižno ošišanim živicama i brižno ošišanim vlasnicima, s tim da su vlasnici već neko vrijeme u dubokome snu, dugački niz bunkera s granitnim oblogama i hortikulturalnim kulisama, plus mamice sivomaslinaste, plus mamice boje pustinjškoga pijeska, tišina je takva da se čuju samo naši koraci, s parkirnih mjesta kraj trotoara izniču prijeteće siluete crnih limuzina, tko zna kako bi Portugalac opisao ovaj predio u gluhoj noći, dok smo još bili za večerom povremeno bih skretao pogled ka njegovoj knjizi na stolu, što je Sabina odmah zapazila, Uznemiruje te?, Ne osjećam se dobro dok kao inkriminirani kradljivac posjedujem tuđu stvar, Zato si mi je i htio dati, želiš je se po svaku cijenu riješiti, Jesi li znala da je Rimaska crkva Saramaga proklela kad je umro?, Nisam, Poslali su mu na odar službenu delegaciju s glogovim kolcem, Sviđa mi se taj iskaz očaja, Misliš da je u pitanju očaj?, Crkveno prokletstvo u današnje vrijeme, to je zbilja jadno u odnosu na tehnike suvremene inkvizicije, Kao da prdneš u plinskoj komori?, Misao primjerena večeri, uz to i točna, Da Rimaska crkva svoje ovlasti nije prepustila drugima Portugalčevo bi djelce bez sumnje gorjelo na lomači, Korisnije ga je vratiti vlasniku, što mu dođe skoro na isto, oboje shvaćamo da je to problem na čijem rješenju bi trebalo raditi, kako se u doba nedodirljivosti privatnog vlasništva odnositi prema privatnom vlasništvu koje je ilegalno zapamćeno, što uopće činiti s neovlašteno pročitanim knjiškom građom, ili, u načel-

nom smislu, postoje li korisni aspekti nemoći, čovjeku bi dobro došla kakva zbirka s receptima za takve posebne situacije, ali ničega sličnog nema na tržištu, u samoukoj varijanti valja se prilagoditi skučenome znanju i ograničenim kućnim mogućnostima, zamotati knjigu u plahtu, stegnuti čvor tako da jedan kraj viri u dužini od barem metra, sve dobro natopiti suncokretovim ili maslinovim uljem da se suzbije okus kamilice, dodati soli, papra i začina po izboru, staviti u najlonsku vreću i laganim hodom odnijeti do izabrane lokacije, pripaziti da nitko ne promatra, gurnuti ispod objekta i vireći kraj plahte kratko tretirati upaljačem, hitro se udaljiti, sutrašnje će novine donijeti privlačan naslov, Zapaljen mercedes c klase vlasnika izdavačke kuće Profil International, sumnja se u odmazdu mafije i kamataru, što se sasvim malo tiče dvoje pristojnih građana koji sjede na klupi u parku i uživaju u noćnom miru.

(Posvećeno radnim ljudima i upravi nakladničke kuće Profil International d.d.)